

Overlevingsstrategieën voor een multifunctionele landbouw in verstedelijkte gebieden

DEEL II: Bijlage II - 1

1 Ruimtelijke structuur van België

1.1 Kenmerken en de interne dynamiek van de landbouw

De ruimtelijke productiestructuur van de landbouwsector wordt binnen België complexer van zuid naar noord. De invloed van het fysisch milieu op de aard van de landbouwproductie is immers het best merkbaar in Wallonië. In het noorden en voornamelijk in het centrale gebied rond Brussel en in de beide Vlaanderen, is de ingreep van de mens doorslaggevender, met als gevolg dat de gebieden gedifferentieerder en daardoor talrijker en vaak kleiner in oppervlakte zijn. De invloed van het fysisch milieu is slechts vaag te herkennen in de verdeling van de twee basissectoren, akkerbouw en grasland. Akkerbouw is in de Kempen weinig belangrijk; in de Zandstreek is de graslandoppervlakte een beetje kleiner dan de akkerlandoppervlakte; in de Polders en de Zandleemstreek is de akkerbouw de belangrijkste ruimtegebruiker (Van Hecke, 1989).

Het belang van de landbouw kan ook beschouwd worden in het licht van de verstedelijking. Het ruimtegebruik voor de landbouw is logischerwijze omgekeerd evenredig met de stedelijke ruimteinvulling.

Tabel II- 1 geeft absolute aantallen weer van de oppervlakte van het landbouwareaal en het aantal landbouwers voor de agglomeraties, banlieues en de overige gemeentes per provincie. Het is bij het interpreteren van percentages altijd belangrijk rekening te houden met het aantal landbouwers. Bij geringe aantallen krijgen uitzonderingen immers vaak een overheersende invloed. Tabel II- 2 en Tabel II- 3 geven respectievelijk een overzicht van de relatieve verdeling in agglomeratie, banlieue en de overige gemeentes (dus agglomeratie + banlieue + de overige gemeentes = 100) en de gemiddelde landbouwoppervlakte per landbouwbedrijf.

Tabel II- 4 illustreert het belang van de landbouw op basis van het aantal landbouwers op 100 gezinnen. Dit aantal stijgt naarmate men verder van de stad verwijderd is en kent daarenboven ook regionale verschillen (West Vlaanderen, Luik, Luxemburg en Namen tegenover Antwerpen, Oost Vlaanderen en Brabant). Naast het aandeel landbouwers is ook het percentage bedrijfsleiders ouder dan 50 jaar weergegeven.

Tabel II- 1: Aantal landbouwers en landbouwoppervlakte in absolute cijfers per zone per provincie

provincie	agglomeratie								banlieue							
	landbouwers als hoofdberoep		tuinbouwers als hoofdberoep		land- &/ tuinbouwers als nevenberoep		Totaal		landbouwers als hoofdberoep		tuinbouwers als hoofdberoep		land- &/ tuinbouwers als nevenberoep		Totaal	
	ha	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha	aantal
Antwerpen	2427,5	78	323,2	140	640,93	117	3391,6	335	19173,0	872	814,4	231	2020,5	367	22007,8	1470
West-Vlaanderen	24328,7	734	486,5	152	3448,18	510	28263,4	1396	19874,1	743	349,9	102	2401,4	427	22625,4	1272
Oost-Vlaanderen	5299,2	245	301,1	87	1201,25	212	6801,5	544	15472,2	653	996,6	431	2245,6	480	18714,5	1564
Vlaams-Brabant	8558,7	246	332,3	108	1205,35	235	10096,3	589	17568,2	616	388,0	170	3073,0	672	21029,1	1458
Waals-Brabant	2491,6	62	18,0	3	7,80	4	2517,4	69	24995,7	526	37,2	14	2197,2	235	27230,0	775
Henegouwen	29080,6	643	44,0	23	2221,41	238	31346,0	904	32905,5	566	387,9	47	2210,9	229	35504,3	842
Luik	11586,9	259	229,1	28	9196,59	192	21012,6	479	36921,7	800	276,2	21	1092,7	434	38290,6	1255
Limburg	1183,8	57	316,3	31	513,15	102	2013,3	190	5306,0	156	757,3	62	1158,7	262	7222,0	480
Luxemburg																
Namen	4699,1	70	28,6	11	375,11	45	5102,8	126	18068,5	257	50,0	5	1856,8	112	19975,3	374
Totaal	89655,9	2394	2079,1	583	18809,8	1655	110544,7	4632	190284,7	5189	4057,4	1083	18256,9	3218	212598,9	9490

provincie	overige gemeentes							
	landbouwers als hoofdberoep		tuinbouwers als hoofdberoep		land- &/ tuinbouwers als nevenberoep		Totaal	
	ha	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha	aantal
Antwerpen	52675,5	2376	4287,6	959	6631,8	1317	63594,9	4652
West-Vlaanderen	161536,1	7465	6085,6	942	12286,9	2400	179908,6	10807
Oost-Vlaanderen	106951,0	4442	5088,2	962	16413,9	3075	128453,1	8479
Vlaams-Brabant	43771,6	1481	4729,7	448	8295,0	1608	56796,3	3537
Waals-Brabant	40185,7	707	125,7	14	2363,5	210	42674,9	931
Henegouwen	134920,4	2934	98,5	49	9196,6	1048	144215,5	4031
Luik	91386,2	2318	270,5	40	4118,6	1250	95775,3	3608
Limburg	58418,0	2161	8093,0	672	9602,3	1828	76113,3	4661
Luxemburg	132695,7	2670	140,0	28	11993,6	1246	144829,3	3944
Namen	124778,3	2046	184,1	35	12138,8	1047	137101,2	3128
Totaal	947318,4	28600	29102,9	4149	93040,9	15029	1069462,2	47778

Bron: Land en tuinbouwteiling, NIS, 2000

Tabel II- 2: Verdeling van de landbouw en de tuinbouw (percentage oppervlakte en aantal) over de agglomeratie, de banlieue en de overige gemeenten

provincie	agglomeratie								banlieue							
	landbouwers als hoofdberoep		tuinbouwers als hoofdberoep		land- &/ tuinbouwers als nevenberoep		Totaal		landbouwers als hoofdberoep		tuinbouwers als hoofdberoep		land- &/ tuinbouwers als nevenberoep		Totaal	
	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal
Antwerpen	3	2	6	11	7	6	4	5	26	26	15	17	22	20	25	23
West-Vlaanderen	12	8	7	13	19	15	12	10	10	8	5	9	13	13	10	9
Oost-Vlaanderen	4	5	5	6	6	6	4	5	12	12	16	29	11	13	12	15
Vlaams-Brabant	12	10	6	15	10	9	11	11	25	26	7	23	24	27	24	26
Waals-Brabant	4	5	10	10	0	1	3	4	37	41	21	45	48	52	38	44
Henegouwen	15	16	8	19	16	16	15	16	17	14	73	39	16	15	17	15
Luik	8	8	30	31	64	10	14	9	26	24	36	24	8	23	25	23
Limburg	2	2	3	4	5	5	2	4	8	7	8	8	10	12	8	9
Luxemburg																
Namen	3	3	11	22	3	4	3	3	12	11	19	10	13	9	12	10
Totaal	7	7	6	10	14	8	8	7	16	14	12	19	14	16	15	15

provincie	overige gemeentes								TOTAAL							
	landbouwers als hoofdberoep		tuinbouwers als hoofdberoep		land- &/ tuinbouwers als nevenberoep		Totaal		landbouwers als hoofdberoep		tuinbouwers als hoofdberoep		land- &/ tuinbouwers als nevenberoep		Totaal	
	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal	% opp	% aantal
Antwerpen	71	71	79	72	71	73	71	72	100	100	100	100	100	100	100	100
West-Vlaanderen	79	83	88	79	68	72	78	80	100	100	100	100	100	100	100	100
Oost-Vlaanderen	84	83	80	65	83	82	83	80	100	100	100	100	100	100	100	100
Vlaams-Brabant	63	63	87	62	66	64	65	63	100	100	100	100	100	100	100	100
Waals-Brabant	59	55	70	45	52	47	59	52	100	100	100	100	100	100	100	100
Henegouwen	69	71	19	41	67	69	68	70	100	100	100	100	100	100	100	100
Luik	65	69	35	45	29	67	62	68	100	100	100	100	100	100	100	100
Limburg	90	91	88	88	85	83	89	87	100	100	100	100	100	100	100	100
Luxemburg	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Namen	85	86	70	69	84	87	85	86	100	100	100	100	100	100	100	100
Totaal	77	79	83	71	72	76	77	77	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron: Land en tuinbouwteiling, NIS, 2000

Tabel II- 3: De gemiddelde landbouwoppervlakte per landbouwbedrijf (in are)

Provincie	agglomeratie				banlieue			
	landbouwers als hoofdberoep	tuinbouwers als hoofdberoep	land- &/ tuinbouwers als als nevenberoep	Totaal	landbouwers als hoofdberoep	tuinbouwers als hoofdberoep	land- &/ tuinbouwers als nevenberoep	Totaal
Antwerpen	3112	231	548	1012	2199	353	551	1497
West-Vlaanderen	3315	320	676	2025	2675	343	562	1779
Oost-Vlaanderen	2163	346	567	1250	2369	231	468	1197
Vlaams-Brabant	3479	308	513	1714	2852	228	457	1442
Waals-Brabant	4019	601	195	3648	4752	265	935	3514
Henegouwen	4523	191	933	3467	5814	825	965	4217
Luik	4474	818	4790	4387	4615	1315	252	3051
Limburg	2077	1020	503	1060	3401	1221	442	1505
Luxemburg								
Namen	6713	260	834	4050	7031	1000	1658	5341
Totaal	3745	357	1137	2387	3667	375	567	2240

Provincie	overige gemeentes			Totaal
	landbouwers als hoofdberoep	tuinbouwers als hoofdberoep	land- &/ tuinbouwers als nevenberoep	
Antwerpen	2217	447	504	1367
West-Vlaanderen	2164	646	512	1665
Oost-Vlaanderen	2408	529	534	1515
Vlaams-Brabant	2956	1056	516	1606
Waals-Brabant	5684	898	1125	4584
Henegouwen	4599	201	878	3578
Luik	3942	676	329	2655
Limburg	2703	1204	525	1633
Luxemburg	4970	500	963	3672
Namen	6099	526	1159	4383
Totaal	3312	701	619	2238

Bron: Land en tuinbouwteiling, NIS, 2000

Tabel II- 4: Het belang van de landbouw: het aantal landbouwers per 100 gezinnen in 2001 en het percentage landbouwers ouder dan 50 jaar

provincie	agglomeratie		banlieue		overige gemeenten	
	landbouwers per 100 gezinnen	% ouder dan 50 jaar	landbouwers per 100 gezinnen	% ouder dan 50 jaar	landbouwers per 100 gezinnen	% ouder dan 50jaar
Antwerpen	0.435	85	1.578	81	2.040	86
West Vlaanderen	0.472	86	5.408	88	5.106	91
Oost Vlaanderen	0.545	90	2.358	92	3.032	92
Vlaams Brabant	0.146	34	2.221	94	2.867	94
Waals Brabant	0.005	5	0.838	80	2.164	84
Henegouwen	0.321	82	1.864	84	3.020	90
Luik	0.414	81	2.520	89	3.720	86
Limburg	0.317	95	1.423	89	3.475	91
Luxemburg					4.867	93
Namen	0.274	74	2.121	90	3.630	89
Totaal	0.325	70	2.259	88	3.392	90

Bron: Landbouwtelling NIS, 2001 en eigen verwerking

Uit de literatuur bleek al dat de nabijheid van de stad zou zorgen voor een intensiever gebruik van de grond en de voorkeur voor hoog renderende gewassen. In het algemeen ligt het BSS/ha (Tabel II- 5) landbouwgrond inderdaad hoger in de banlieue (gemiddeld 0.459 SGE¹/ha) dan op het platteland (gemiddeld 0.436 SGE/ha), maar toch zijn hierop ook uitzonderingen: West Vlaanderen heeft perifeer een veel hoger BSS/ha en ook in Vlaams Brabant situeert de intensievere landbouw zich verder van de stad. Dit heeft te maken met de aard van de productie, een kapitaalsintensief varkensbedrijf kan omwille van geurhinder bijvoorbeeld niet in een verstedelijkte omgeving worden ingeplant.

Tabel II- 5: De kenmerken van de landbouw: BSS/ha landbouwgrond in 2001

provincie	agglomeratie (SGE)	banlieue (SGE)	overige gemeenten (SGE)
Antwerpen	0.778	0.814	0.688
West Vlaanderen	0.439	0.620	0.839
Oost Vlaanderen	0.587	0.798	0.556
Vlaams Brabant	0.411	0.300	0.383
Waals Brabant	0.542	0.237	0.303
Henegouwen	0.231	0.356	0.327
Luik	0.272	0.306	0.295
Limburg	0.176	0.426	0.517
Luxemburg			0.205
Namen	0.244	0.275	0.244
Totaal	0.409	0.459	0.436

Bron: Landbouwtelling NIS, 2001 en eigen verwerking

¹ SGE= Standaard Grootte Eenheid, 1 SGE = 5.305 euro

De bedrijfsopvolging (Tabel II- 6) zegt zowel iets over de interne bedrijfsstructuur (een uitbollend bedrijf versus een bedrijf in volle ontwikkeling) als iets over de ruimtelijke kwaliteit: waar veel uitbollende bedrijven zijn kan men in de toekomst ook meer braakliggende gronden verwachten.

Tabel II- 6: De interne dynamiek: de onzekere bedrijfsopvolging (aandeel bedrijven zonder opvolger of waarvan de opvolging nog niet zeker is) in 2001

provincie	agglomeratie (%)	banlieue (%)	overige gemeenten (%)
Antwerpen	82	80	75
West Vlaanderen	72	56	78
Oost Vlaanderen	69	74	73
Vlaams Brabant	27	81	77
Waals Brabant	4	63	65
Henegouwen	65	74	77
Luik	70	76	75
Limburg	63	72	80
Luxemburg			71
Namen	63	80	74
Totaal	57	73	74

Bron: Landbouwtelling NIS, 2001 en eigen verwerking

1.2 De clusteranalyse

De kruistabellen beschouwen telkens één bepaalde variabele binnen een a-priori afgebakend gebied (stadsgewesten onderverdeeld naar provincies). Dezelfde oefening als hier gedaan werd voor stadsgewesten kan gedaan worden voor iedere variabele per geografische landschapstreek. Met het oog op een indeling in gebieden is het interessant te kijken naar de standaarddeviaties binnenin de geografische streken of de stadsgewesten: hoe beter de indeling strookt met de werkelijkheid, hoe kleiner de standaarddeviatie zou moeten zijn binnen eenzelfde groep en hoe groter tussen de groepen onderling. Een groep bestaat dan bijvoorbeeld uit alle gemeentes die behoren tot de banlieue van Antwerpen; of alle gemeentes die behoren tot Droog Haspengouw. Voor de indicator gemiddelde bedrijfsoppervlakte bijvoorbeeld, is de standaarddeviatie gemiddeld kleiner bij een indeling in geografische streken (gemiddelde standaarddeviatie per geografische streek = 799) dan bij een indeling in stadsgewest (gemiddeld 1046). We kunnen op basis hiervan besluiten dat voor deze indicator een indeling in geografische streken realistischer is dan een indeling in stadsgewesten.

Deze oefening doen voor een aantal variabelen kan gebeuren aan de hand van een clusteranalyse. Een clusteranalyse stelt immers groepen samen die niet a-priori zijn vastgelegd maar groepeert observaties op een zodanige manier dat de verschillen tussen en de gelijkenissen binnen de groep maximaal zijn.

Voor onze clusteranalyse zijn variabelen gekozen die zowel kenmerken van de landbouw als kenmerken van de omgeving weergeven.

Indicatoren voor de kenmerken van de landbouw zijn:

Een eerste reeks heeft betrekking op het *belang van de landbouw*:

1. het aantal landbouwbedrijven per 100 huishoudens in 2001
2. het aandeel van de landbouwoppervlakte in de totale kadastrale oppervlakte in 2001, in hectare uitgedrukt

Een tweede reeks variabelen heeft betrekking op *de kenmerken van de landbouw (bedrijven)*

1. het aandeel van de gelegenheidsbedrijven in het totaal aantal bedrijven in 2000
2. het aandeel van de landbouwers ouder dan 50 jaar in 2001
3. gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de beroepslandbouwbedrijven in 2000, in are uitgedrukt
4. BSS/ha landbouwgrond in 2001, uitgedrukt in UDS1998 (=5.305 euro)
5. Gronden in een overeenkomst over grondgebruik > 1 jaar, deelpacht of andere wijze van uitbating, in de totale oppervlakte onder pacht in 2001, in are uitgedrukt

Een derde reeks heeft betrekking op de *dynamiek*

1. evolutie van de landbouwoppervlakte op basis van de landbouwtelling tussen 1990 en 2001, in are uitgedrukt
2. evolutie van de landbouwoppervlakte op basis van het kadaster tussen 1990 en 2001, in hectare uitgedrukt
3. aandeel van de landbouwers ouder dan 50 jaar zonder opvolger of waarvan de opvolging onzeker is in 2001
4. evolutie van het aantal beroepslandbouwbedrijven tussen 1990 en 2000

Indicatoren voor de kenmerken van de omgeving zijn:

Een eerste reeks heeft betrekking op de *bevolking*

1. de bevolkingsdichtheid in 2000, aantal inwoners per km²
2. het gemiddeld inkomen, aanslagjaar 2000, inkomen 1999 in euro x 1000
3. de tewerkstelling in de gemeente per 100 inwoners (RSZ + RSVZ) in 2000

een tweede reeks handelt over *de ruimte*

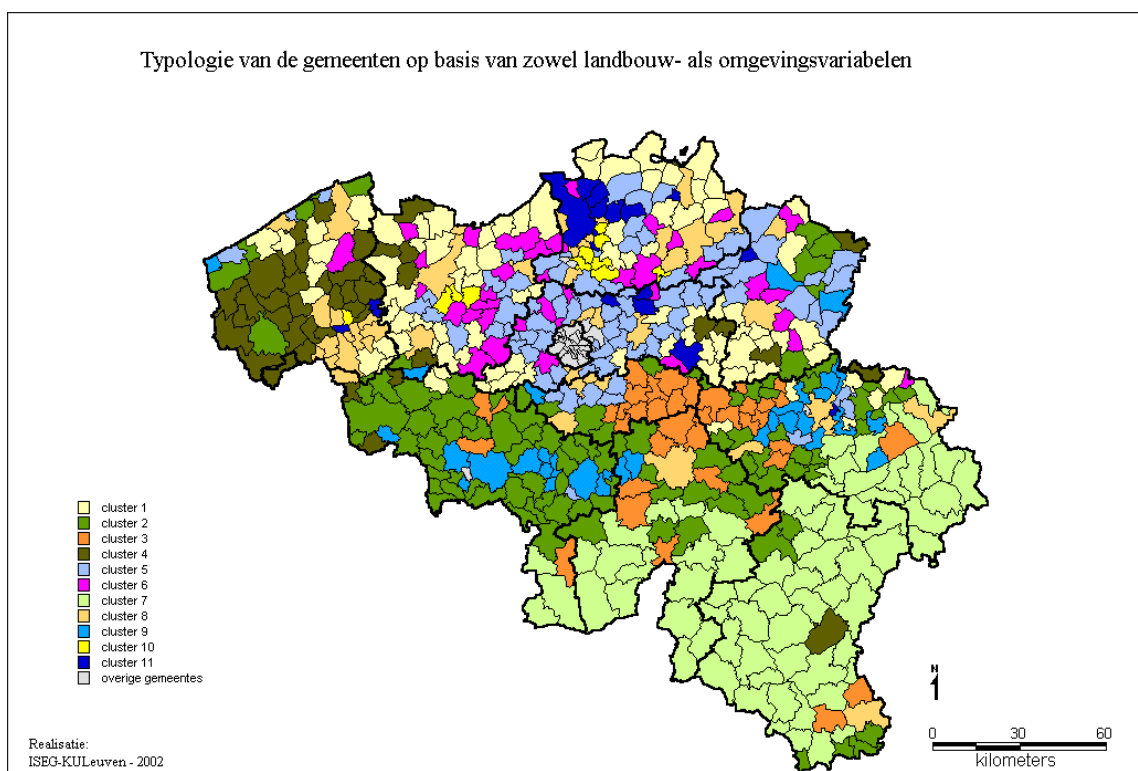
1. aandeel van de verstedelijkte oppervlakte in de totale kadastrale oppervlakte in 2001, in hectare

En tot slot is er een derde reeks met enkele *dynamische kenmerken*

2. de evolutie van de bevolking tussen 1991 en 2000
3. het migratiesaldo tussen 1991 en 2000
4. de evolutie van de bebouwde oppervlakte tussen 1990 en 2001, in hectare

Eerst geven we een algemeen beeld gebaseerd op alle variabelen. Om parallellen te kunnen trekken met de indeling in stadsgewesten of geografische streken is ervoor gekozen om een groot aantal clusters te onderscheiden, dit gaat jammer genoeg ten koste van de leesbaarheid (zie Kaart II - 1 en Figuur II - 1).

Kaart II - 1: clusteroplossing van de clusteranalyse met alle variabelen

Bron: eigen analyse

De **eerste cluster** bevat een groot aantal gemeenten (83 gemeenten), ze wordt dan ook gekenmerkt door haar gemiddeld profiel van omgevings-, economische en landbouwkenmerken, er is geen enkele echte uitschieter. Het belang aan landbouw is momenteel nog groot, maar naar de toekomst kan dit belang inkrimpen, het percentage onzekere opvolging is immers betrekkelijk hoog. De bedrijven zijn klein, en dit wordt niet gecompenseerd door een hoge opbrengst per hectare. We kunnen stellen dat het om typisch *Vlaamse plattelandsgemeenten* gaan, aangezien ze verspreid over heel Vlaanderen voorkomen, voornamelijk op het platteland maar ook een deel in de peri-urbane ruimte. Ze zijn niet kenmerkend voor een bepaalde geografische streek.

Met **cluster 2** zakken we van het Vlaamse gedeelte naar het zuiden toe. Dit clusterprofiel komt immers vrijwel (de polders kennen enkel uitzonderingen en ook in de oostelijke Kempen is er een cluster van gelijksoortige gemeenten) enkel voor in het noordelijk deel van het Waalse Gewest en vormt mooi de grenzen met de Henegouwse Leemstreek, de Brabantse Leemstreek, Droog Haspengouw, Thiérache-Rièzes en de Condroz. Het opvallendst aan deze cluster is het hoog aandeel landbouwoppervlakte ondanks het gering aantal landbouwbedrijven per 100 huishoudens, hetgeen dus resulteert in *de grote gemiddelde bedrijfsoppervlakte*.

In droog Haspengouw neemt **cluster 3** de bovenhand op cluster 2. Het landbouw- en omgevingsprofiel komt grotendeels overeen, bij cluster drie zijn de waarden iets extremer, het verschil ligt dan ook in de

evolutie van de gebieden de afgelopen tien jaar. In de jaren negentig kende deze streek een enorme bevolkingsstijging door migratie. Deze gemeenten behoren dan ook allen tot de banlieue en de forenzenwoonzone en zijn dus *recente suburbanisatie gemeenten*.

Cluster 4 komt grotendeels voor in West Vlaanderen (het westen van Zandig Vlaanderen en Zandlemig Vlaanderen) hetgeen grotendeels buiten het stedelijk leefcomplex valt. Het zijn de gemeenten waar het belang aan landbouw het grootst is van alle clusters. Het zijn landbouwbedrijven met een geringe landbouwoppervlakte en een groot BSS/ha, hierbij denken we voornamelijk aan de varkensboeren die een grote opbrengst per hectare hebben. Deze plattelandsgemeenten zijn in mindere mate onderhevig aan directe externe omgevingsdruk.

Cluster 5 komt voor in de suburbane gordel rond Brussel, Antwerpen, Leuven en Diest en gaat verder over de Limburgse mijnregio naar Lommel. Het gaat om gemeenten waarin de landbouw een geringe rol speelt. Van het gering aantal landbouwbedrijven is een relatief hoog percentage gelegenheidslandbouw. Uit de literatuur blijkt dat gelegenheidsbedrijven typisch is voor een peri-urbane omgeving. Een vergelijking met de stadsgewesten leert ons dat dit slechts gedeeltelijk waar is, in noord Limburg moet de aanwezigheid van gelegenheidslandbouw op een andere manier verklaard worden. Een mogelijke verklaring is de goede ontsluiting via autostrades van deze Limburgse gebieden.

De gemeenten die tot **cluster 6** behoren vertonen eenzelfde landbouwprofiel maar zijn zekerder van de opvolging van de landbouwbedrijven. De externe omgevingsdruk, af te leiden uit het migratiesaldo, de bevolkingsevolutie en de evolutie van de bebouwde oppervlakte is dan ook minder groot. Deze gemeenten komen ook grotendeels voor in de suburbane gordel.

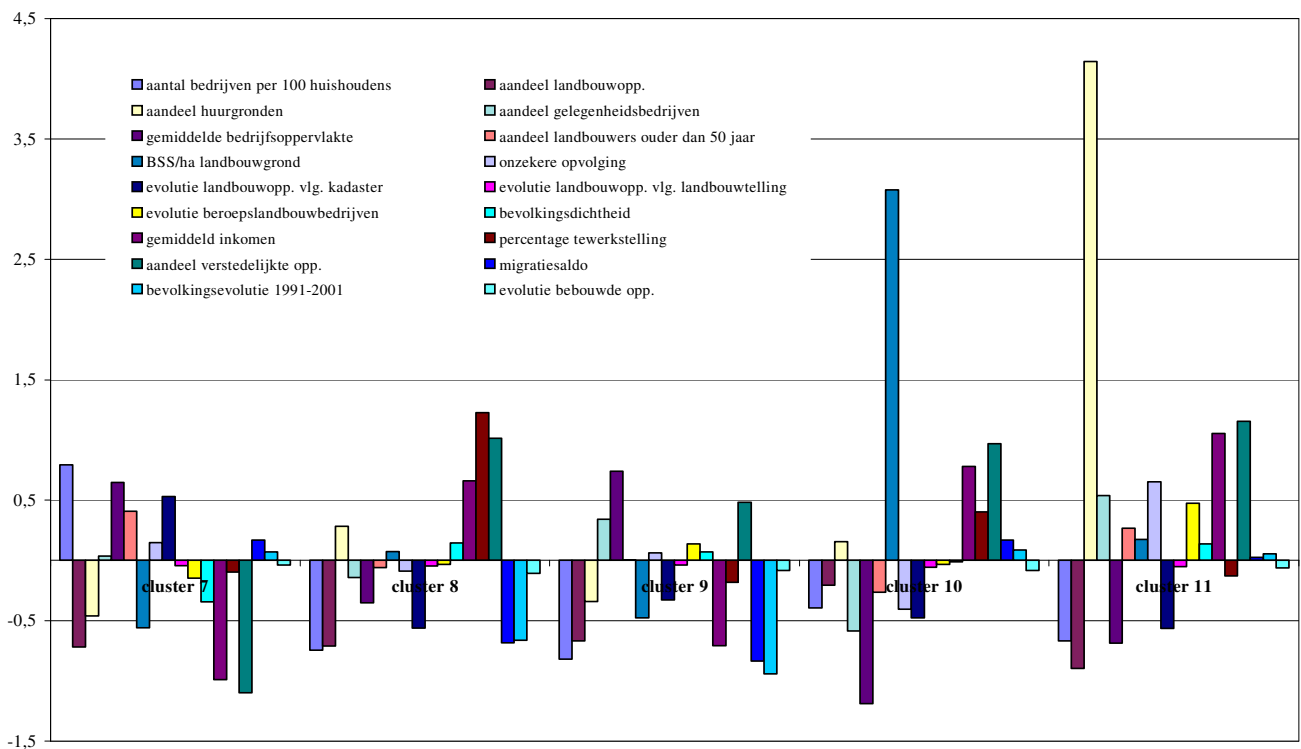
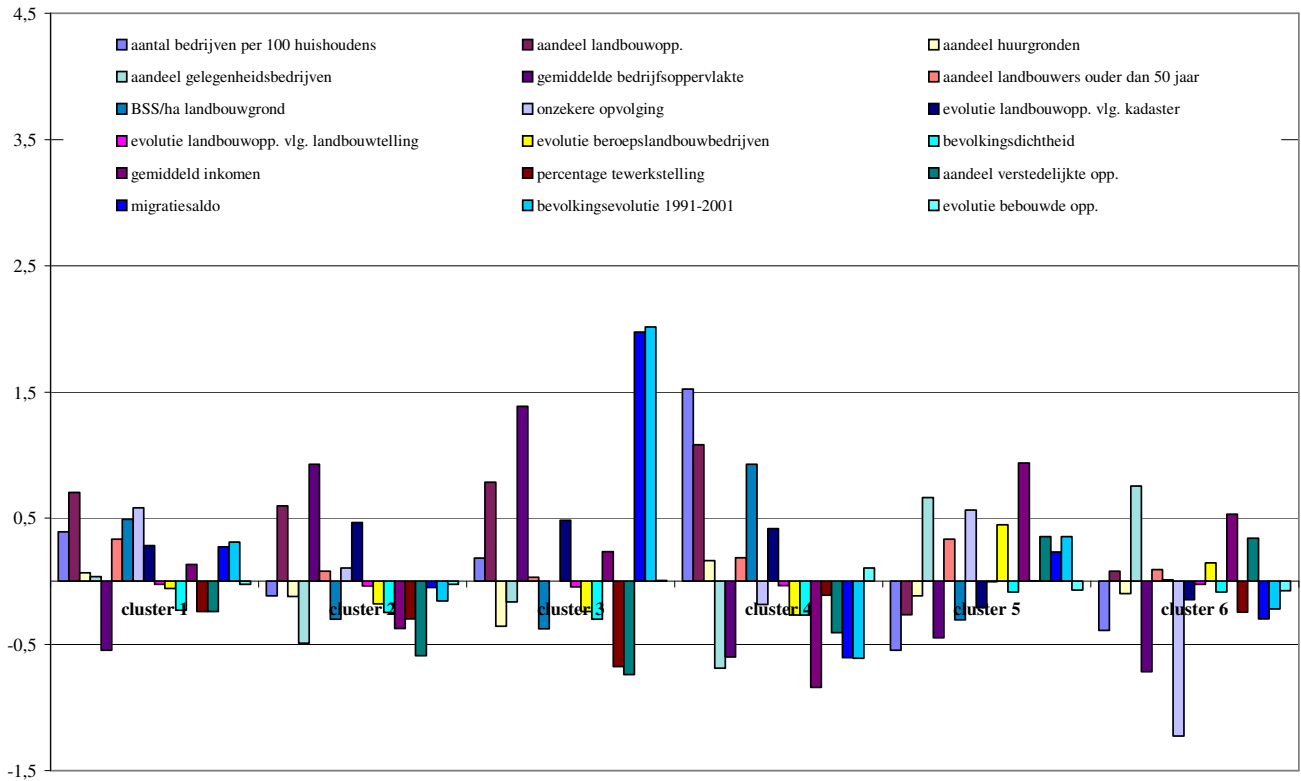
De Fagne-Famenne, de Kalksteenzoom en de Ardennen (zowel de Hoge Ardennen, de Centrale Ardennen als Thiérache-Rièzes) zijn tamelijk homogeen. **Cluster 7** toont hun profiel: het aantal landbouwbedrijven per 100 huishoudens is groot, evenals de gemiddelde bedrijfsoppervlakte en het BSS per hectare is laag. Er is in deze gebieden geen verstedelijkingsdruk en ze liggen allen buiten het stedelijk leefcomplex.

Cluster 8 zijn geen landbouwgemeenten, het zijn steden of verstedelijkte gemeenten met veel tewerkstellingsmogelijkheden en een hoog inkomen. In vergelijking met cluster 8 vertoont het profiel van cluster 9 zowel gelijkenissen als verschillen. Het gaat in **cluster 9** ook om verstedelijkte of industriële gemeenten waar landbouw een geringe rol speelt, maar deze cluster bevindt zich in de oude Waalse industrie-as die, in tegenstelling tot cluster 8, te kampen heeft werkloosheid, een negatieve bevolkingsevolutie door het negatieve migratiesaldo.

Dan resten er nog binnen onze typologie de gemeenten waar glastuinbouw een grote rol speelt, deze worden vertegenwoordigd door **cluster 10** en hebben vanzelfsprekend een enorm hoog BSS per hectare landbouwgrond. Ze bevinden zich in de banlieue van Antwerpen en Gent.

Als laatste opvallende cluster, is er **cluster 11** gekenmerkt door een relatief (het aantal bedrijven waarover het gaat is erg klein en tevens de oppervlakte waarover we spreken) hoog aandeel huurgronden. Deze cluster bevindt zich in Antwerpen en zijn buurgemeentes.

Figuur II - 1: De clusterprofielen

Bron: eigen analyse

Tabel II - 1: Een samenvatting van de clusterprofielen

Cluster	Profiel	Situering	Ligging
Cluster 1	Vlaamse plattelandsgemeente	Verspreid over heel Vlaanderen	peri-urbaan, platteland
Cluster 2	Grote bedrijven	Leemstreek en Condroz	peri-urbaan, platteland
Cluster 3	Recente suburbanisatiegemeente	Droog Haspengouw (oosten van Brabantse Leemstreek)	peri-urbaan (platteland)
Cluster 4	Landbouwgemeenten	Westen van Zandig en Zandlemig Vlaanderen	platteland
Cluster 5	Onstabiele bedrijven en gelegenheidsbedrijven	Pajottenland, Groentestreek, zuiden van de Kempen	peri-urbaan, platteland
Cluster 6	Stabiele gelegenheidsbedrijven	Verspreid over Vlaanderen	peri-urbaan (platteland)
Cluster 7	Ardense plattelandsgemeente	Fagne-Famenne, Kalksteenzoom, Ardennen	platteland
Cluster 8	Hoog percentage tewerkstelling buiten de landbouw	Verspreid over heel België	agglomeratie, peri-urbaan, platteland
Cluster 9	Waalse Industrie as	Stedelijk of Industrieel landschap	agglomeratie
Cluster 10	Hoog BSS/ha	Groentestreek	Peri-urbaan
Cluster 11	huurgronden	Stedelijk landschap	agglomeratie

Bron: eigen verwerking

Vorige studies (Van Hecke, 1989) hebben aangetoond dat de bekomen ruimtelijke differentiatie van de interne en van de externe kenmerken niet steeds gelijk liep: een weinig stabiele landbouw werd ook waargenomen in gebieden die door een geringere verstedelijkingsdruk gekenmerkt zijn.

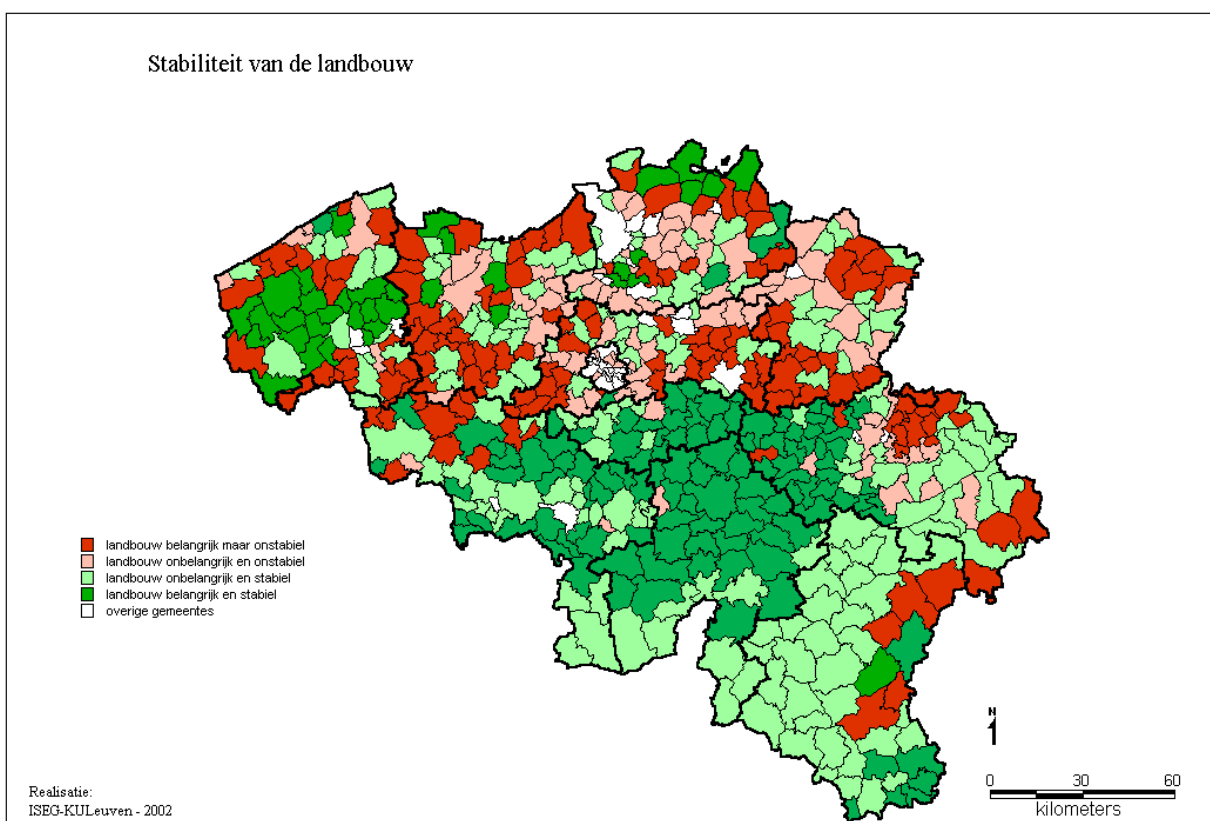
Daarom is het interessant om naast de basiskaart een kaart te leggen die zuiver het landbouwgegeven bekijkt. Deze kaart over de stabiliteit van de landbouw (zie kaart 4) is bekomen door een clustering van enkel de landbouwvariabelen. Het belang van de landbouw werd gemeten door zowel het aantal landbouwers per 100 gezinnen als de oppervlakte die de landbouw inneemt in de gemeente, er is dus geen onderscheid gemaakt tussen een landschappelijk belang en het economisch belang.

De stabiliteit werd gemeten aan de hand van volgende variabelen:

1. het aandeel van de landbouwers ouder dan 50 jaar in 2001
2. gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de beroepslandbouwbedrijven in 2000, in are uitgedrukt
3. BSS/ha landbouwgrond in 2001, uitgedrukt in UDS1998 (=5.305 euro)
4. Gronden in een overeenkomst over grondgebruik > 1 jaar, deelpacht of andere wijze van uitbating, in de totale oppervlakte onder pacht in 2001, in are uitgedrukt
5. evolutie van de landbouwoppervlakte op basis van de landbouwtelling tussen 1990 en 2001, in are uitgedrukt
6. evolutie van de landbouwoppervlakte op basis van het kadaster tussen 1990 en 2001, in hectare uitgedrukt
7. aandeel van de landbouwers ouder dan 50 jaar zonder opvolger of waarvan de opvolging onzeker is in 2001
8. evolutie van de gemiddelde oppervlakte van de beroepslandbouwbedrijven tussen 1990 en 2000

Het gebruik van de begrippen stabiliteit en onstabiliteit is voor discussie vatbaar, het kan immers zijn dat de landbouwsector op een stabiele, evenwichtige manier aan belang afneemt in bepaalde gemeenten. Er is echter vanuit gegaan dat daar waar de onzekere bedrijfsopvolging een grotere stempel drukt op de gemeente dan de negatieve evolutie van de landbouwoppervlakte, de sector onstabiel is.

Kaart II - 2: Typologie van de gemeenten naar landbouwstabiliteit op basis van de landbouwgegevens

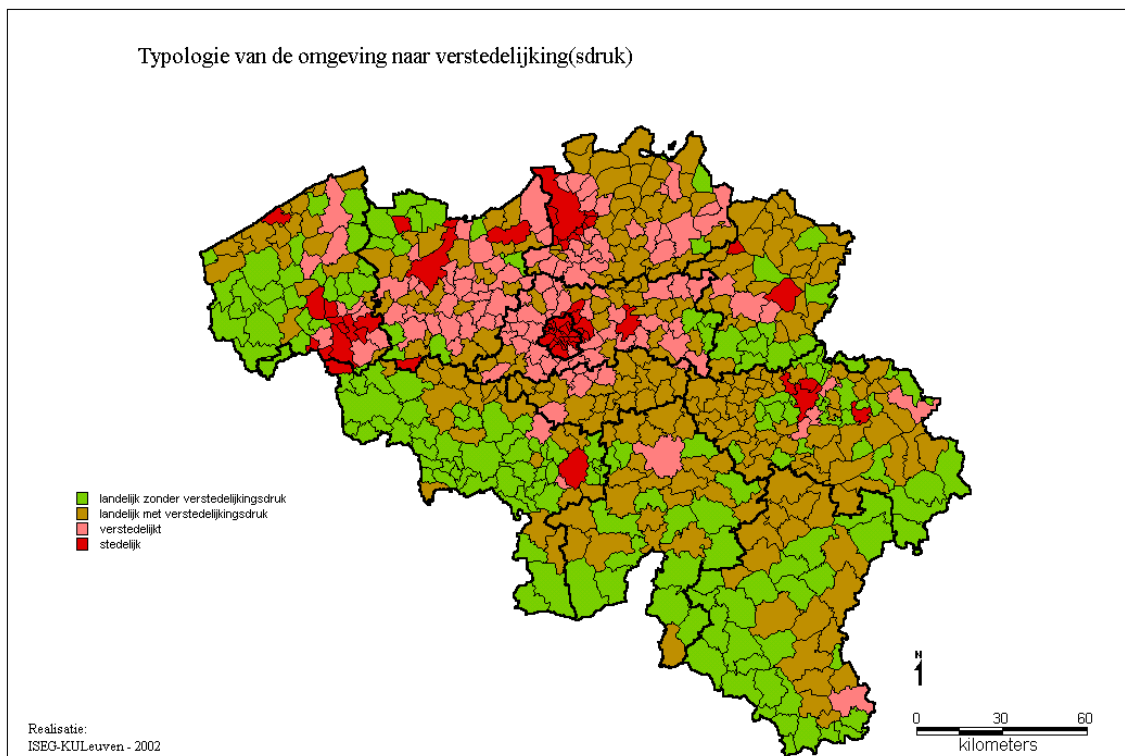

Bron: Landbouwtelling NIS en Kadaster, 2001

Op basis van omgevingskenmerken kunnen we een typologie maken naar verstedelijking (zie Kaart II - 3). Er zijn natuurlijk *de steden* met als voornamelijk kenmerk een hoge bevolkingsdichtheid, een hoog percentage tewerkstelling en de ruimte is bijna uitsluitend ingenomen door bebouwing. De negatieve bevolkingsevolutie door een negatief migratiesaldo is ook een typisch kenmerk. Dan zijn er ook nog de *verstedelijkte gemeenten*, de bevolkingsdichtheid is opmerkelijk minder dan die van de steden, het gemiddeld inkomen is hoog en er is vrijveel tewerkstelling binnen de gemeente. Ook hier is er de afgelopen tien jaar een negatieve bevolkingsevolutie. De *landelijke gemeenten onder verstedelingsdruk* zijn minder dicht bevolkt dan gemiddeld, maar kenden de afgelopen tien jaar een migratieoverschot en hierdoor een bevolkingsevolutie. In deze gemeenten is er minder tewerkstelling

dan gemiddeld en zijn hiervoor dus aangewezen op de stedelijke gemeenten. De *landelijke gemeenten zonder verstedelijkingsdruk* scoren zowel voor bevolkingsdichtheid, percentage tewerkstelling binnen de gemeente, aandeel verstedelijkte oppervlakte, migratiesaldo en bevolkingsevolutie onder het gemiddelde.

Kaart II - 3: Typologie van de gemeenten op basis van de omgevingskenmerken naar verstedelijking en verstedelijkingsdruk

Bron: Kadaster, 1990-2001